

ڈاکٹر رضوان علی اعوان

لیکچرر پنجابی بابا گرو نانک یونیورسٹی نکانہ صاحب -

روحیل راحت

اسسٹنٹ پروفیسر، شعبہ فائن آرٹس، یونیورسٹی آف اوکاڑہ، پاکستان۔

شیر باز

ڈپٹی ڈائریکٹر، شعبہ انفارمیشن اینڈ کلچر، پنجاب گورنمنٹ، پاکستان۔

زبانی روایت توں ادبی ورثے تک: لوک ادب داسفر

Dr. Rizwan Ali Awan

Lecture Punjabi, Baba Guru Nanak University, Nankana Sahib.

Rohail Rahat *

Assistant Professor, Department of Fine Arts, University of Okara.
Pakitsan.

Sher baz

Deputy Director, Department of Information and Culture, Govt of
Punjab. Pakistan.

*Corresponding Author: rohail.rahata@uo.edu.pk

From Oral Tradition to Literary Heritage: The Journey of Folk literature

Folk literature represents the earliest form of creative expression in human societies and serves as a valuable source for understanding the cultural history, language, and collective identity of a community. Originating in oral traditions, it has been transmitted from one generation to another through stories, songs, legends, proverbs, riddles, myths, and folk narratives. This article explores the evolution of folk literature from spoken word to recognized literary heritage, highlighting its role in preserving social values, customs, beliefs, and historical memories. It examines how folk literature is generally divided into two major forms folk prose and folk poetry and

emphasizes its communal nature, as it is created, modified, and sustained by the collective experiences of the people rather than by individual authors. The study further discusses the transformation of oral traditions into written texts and their contribution to the development of language and literature. By tracing the journey of folk literature from oral performance to literary documentation, the article underscores its enduring significance as a living cultural treasure that continues to inspire literary creativity and strengthen cultural identity in contemporary society.

Key Words: *Folk literature, Punjabi Folk Literature, Punjabi Language, Parts of Folk, Prose, Poetry, Creation, Society.*

لوک ادب نوں کسے وی زبان داموڈھی ادب منیا جاندا اے تے اس زبان دی قدامت دا اندازہ وی اس دے لوک ادب توں ہوندا اے دنیا دی ہر وڈی زبان وچ لوک ادب رچیا گیا اے کسے وی زبان دا لوک ادب اس خطے دے وسیب، رہتل، رسماں رواجوں تے قدریں دی دس پاون دے نال نال اس علاقے دی لوک تاریخ دا وی سانجھن ہار ہوندا اے۔ لوک ادب نوں دو وڈے حصیاں وچ ونڈیاں جاندا اے اک لوک نثر تے دوجا لوک شاعری۔ لوک ادب نوں سارے سماج دی سانجھی تخلیق منیا جاندا اے تے ایہ اجتماعی شعور لوکاں دیں سدھراں، اُمنگاں، گھوللاں، چٹاں، ہاراں، مذہب، فلسفہ، سائنس، فنون لطیفہ، معیشت، سیاست تے ہور ناں اینکاں شیواں نال رل کے بند اے۔

Anthropology نے جدید انسان دیاں کئی میچھاں دا جواب دتا تے کئی سوال وی چکے۔ صدیاں توں پیاں کئی گنجھلاں کھلیاں تے کئی نویں سوال اُبھرے۔ چارلس ڈارون دے اُنٹی وچار (Theory of Evolution) دا چرچا ہویا تاں منکھ سار وچ جیویں اک نواں اُتھل آ گیا۔ ایہدی لوڑ علم دی ہر شاخ وچ محسوس ہون لگی۔ اوہ فلسفہ ہووے، تاریخ ہووے، معاشیات ہووے، سیاست ہووے، نفسیات ہووے، ایتھوں تیک بھاویں کیمسٹری تے بائیولوجی ورگے نزول سائنسی علم۔ سارے علم اپنیاں اپنیاں اوکڑاں دے اُپاء لئی منکھ سار ول ویکھن لگے۔ منکھ سار دا کم تے نرا ایہ سی کہ آج دا انسان تے آج دا وسیب کیوں اُسریا ایہناں سوالاں دے جواب لبھے۔ پر براہ راست انساناں نال جڑے ہوون پاروں ایہدی اُچھپتا ودھدی گئی۔ منکھ سار وچ کیتا ایہ جاندا اے کہ کسے وی رہتل وچ وسدے جیناں دے جیون نوں اوہناں دے وسیب تے کلچر راہیں سمجھن دا جتن کیتا جاندا اے۔ اوہناں دے کلچر نوں

سایمنے رکھ کے ایہ جانچیا جاندا اے کہ ایس جڑو دے لوکاں دا کلچر جس روپ وچ ایہنوں اسیں دیکھ رہے ہاں کیوں اپڑیا اے۔ کیہڑے کیہڑے پڑا اوس جھاگے ہن۔ اوہ کیہڑے کارن سن جیہناں ایہدے کلچر دی اُنتی وچ وادھے گھاٹے کیتے ہن۔ گل ایہ پئی منکھ سار وچ کلچر راہیں منکھ تے ایہدی سوچنی کرنی نوں گھوگھیا جاندا اے۔ پر ایہتھے اک اوکڑ ایہ وی آوندی اے کہ کلچر بڑی پیچ دار شے اے۔ اوہ اُنج کہ کلچر وچ پرچلت کسے ریت بارے پکی گل نہیں کیتی جاسکدی کہ ایہدا نڈھ کیوں تے کیہڑیاں لوڑاں پاروں بجھا۔ ایس بھبھل بھوسے دا کارن ایہ ہے کہ کلچر دے ضابطے یاں اصول لکھتی روپ وچ نہیں ہوندے۔ بلکہ ایہ اصول ایس کلچر وچ وسدے منکھاں دے چت وچ ہوندے نیں جیہناں وچ اوہ لوڑ موجب وادھے گھاٹے کر لیندے نیں۔ سو ورھے پہلاں دا کلچر اُنج دے کلچر کنوں اکا اڈرا ہوسی۔ اُنجے پنج سو ورھیاں دا کلچر سو ورھے پہلاں دے کلچر کنوں اکا دکھرا ہوسی۔ اُنج دا انسان جدوں ایس کلچر نوں سمجھن دا آہر کرسی تاں اوہ اپنے آپ تے بھروسہ کرسی۔ اپنے علم تے بھروسہ کرن لئی اوہدے کول اجیہاں شیواں ہونیاں لوڑیندیاں نیں جیہناں نوں اوہ اپنی گل دی پکیائی لئی ثبوت دے طور تے پیش کر سکے۔ جدوں اک منکھ سار دا سُجھوان ایس ول دھیان ماردا اے تے اوہنوں کلچر وچ دو طرح دیاں ریتاں ملدیاں نیں اک اوہ ریت جیہڑی لوکاں دیاں کرت ہے۔ یعنی لوکاں دا علمی کم یعنی کھانے، پہراوے، ناچ، رزق دے وسیلے، رُتاں، ویاہ شادی دیاں رسالتے رواج ایہ اوہ شیواں نیں جیہڑیاں کلچر نوں ظاہر تاں کریندیاں نیں پر ایہ شیواں ایس سوال دا جواب نہیں دیندیاں کہ ایہ سارا کلچر کیوں ہوند وچ آیا تے ایس ہوند وچ آون لئی اوہنوں کیہڑے کیہڑے پڑ لگھنے پئے۔ ایہ ساری جانکاری ملدی اے، لوک گاوناں، لوک کہانیاں، لوک اکھاناں تے لوک بُجھارتاں وغیرہ توں۔ ایہتھوں پتہ چلیا جو منکھ تے منکھی وسیب دے مُول نوں سمجھن لئی سانوں لوک ساہت ول آونا پوسی۔ گل ایہ پئی منکھ تے منکھی وسیب نوں جانچن، گھوکھن تے سمجھن دا نڈھلا سوما لوک ساہت اے۔ جے اسیں لوک ساہت نوں اکھوں پروکھا کر دینے فیر نہ تے اسیں وسیب نوں سمجھ سکدے ہاں تے نہ ہی لوک نوں۔

نفسیاتی حوالے نال دیکھیا جاوے تاں ”لوک ادب“ پورے وسیب دا سانجھا چیت (اجتماعی شعور) اے۔ لوک ادب نوں جان کے اسیں پورے وسیب دیاں ساریاں انساناں دی سوچ نوں جان سکدے ہاں۔ ایہ اجتماعی شعور لوکاں دیاں سدھراں، اُمنگاں، گھولاں، چٹاں، ہاراں، مذہب، فلسفہ

، سائنس، فنون لطیفہ، معیشت، سیاست تے ہورناں اینکاں شیواں نال رل کے بندا اے۔ ایہ ساریاں شیواں لوکائی دے اچیت (لاشعور) وچ جڑدیاں رہندیاں نیں۔ کئی وار اچیت وچ لکے ایس سچ نوں بیانن اُپر سرکاری پابندیاں لگ جاندیاں نیں (جیویں جلیانوالا باغ بارے لکھن تے پابندیاں لگیاں سن) ایس دور وچ لوکائی اجیہاں شیواں نوں (Indirect) طریقے نال اپنے لوک ادب وچ تھان دیندی اے۔ اجیہاں سچائیاں لوک ادب وچ رمزیاں دے روپ وچ ظاہر ہوندیاں نیں۔ لوکائی دیاں سوہیاں یاداں مثبت پاتراں دے روپ وچ ظاہر ہوندیاں نیں۔ انجے کوچھیاں یاداں لوک ادب وچ منفی پاتراں دی کُروپ وچ نظریں آوندیاں نیں۔ اس دے نال نال لوک ریتی سیاست تے اوہدے ہیرو اتے ولن سانوں لوک ادب وچ اک دوجے نال بھڑدے تے اک دوجے دی سیاست دا تروڑ کردے نظر آوندے نیں مثلاً دُلا بھٹی تے اکبر، پورس تے سکندر مقدونی، ناناک تے بابر، رائے احمد خاں کھرل تے برکلی، جمیل پھٹا تے اکبر، سرمد شہید تے اورنگزیب، پورن بھگت تے راجا سلوان وغیرہ جیسے کردار حقیقی ہو کے وی خیالی روپ دھار گئے ہن تے خیالی ہون دے باوجود وی حقیقی ہن۔ جیسے روپ داکارن ایہ ہے کہ ایہ پاتر لوک ادب وچ سما گئے نیں۔ لوک ادب راہیں ایہناں دی دکھ ہی بدل گئی اے۔ اج جدوں اسیں لوک ادب نوں گھوکھدے ہاں تے سانوں ایہناں پاتراں دیاں بولاں وچوں اوس سے دی لوکائی دیاں واجاں سُنندیاں نیں۔ اوس سے دی لوکائی دیاں کیہ منگاں سن؟ لوکائی اپنیاں منگاں نوں پورن لئی کیہ جتن پئی کرویندی سی؟ لوکائی نوں ایہناں جتناں تے ہلا شیری دیون تے اپنیاں سیدھاں تے قائم رکھن لئی کیہڑے کیہڑے آگواگانہہ ہوئے؟ ایہناں آگواں نے لوک دیاں لوڑاں تے منگاں نوں پورن لئی کیہڑے کیہڑے نوں راہ روشن کیتے؟ ایہناں ساریاں بھیداں دے جواب سانوں ایس لوک ادب توں ہی لبھدے نیں۔

لوک ادب لئی انگریزی وچ لفظ folk ورتیا جاندا اے۔ دلچسپ ایہ ہے کہ ”folk“ تے ”لوک“ دوویں اکھر نہ صرف ہم وزن تے ہم قافیہ نیں بلکہ ایہ مترادف ورتے جاندے نیں۔ ایس لئی ضروری اے ایہناں دیاں معنیاں دی پڑچول تے ”folk“ لفظ دی ”Etymology“ بارے سانوں آن لائن ایٹمولوجی ڈکشنری انج دس پائونڈی اے کہ

"Old English folc "common people, laity; men; people, nation, tribe; multitude; troop, army," from Proto-Germanic *fulka- (source also of Old Saxon folc, Old Frisian folk, Middle Dutch volc, Dutch volk, Old High German folc, German Volk "people"). Perhaps originally "host of warriors:" Compare Old Norse folk "people," also "army, detachment;" and Lithuanian pulkas "crowd," Old Church Slavonic pluku "division of an army" (hence Russian polk "regiment"), both believed to have been borrowed from Proto-Germanic. Old English folcstede could mean both "dwelling-place" and "battlefield." According to Watkins, from PIE *ple-go-, suffixed form of root *pele- (1) "to fill," which would make it cognate with Greek plethos "people, multitude," and Latin plebes, "the populace, the common people." Boutkan thinks both the Germanic and Balto-Slavic could be a common borrowing from a substrate language.

Superseded in most senses by people. Generally a collective noun in Middle English, however plural folks is attested from 15c. Old English folc was commonly used in forming compounds (59 are listed in the Clark Hall dictionary), such as folccwide "popular saying," folcgemot "town or district meeting;" folcwoh "deception of the public." Modern use of folk as an adjective is from c. 1850"1

لفظ Folk دی اُنٹی بارے

"The American Heritage Dictionary of the English Language, 4th Edition"

وچ ایہ جانکاری دتی گئی اے کہ:

"From Middle English, from Old English folc, from Proto-Germanic *fulkan (compare West Frisian folk, Dutch volk and German Volk), from *fulka- ("crowd, army"), possibly from Proto-Indo-European *plʰh1-go (compare Welsh ôl 'track', Lithuanian pulkas 'crowd', Old Church Slavonic pluku 'army division', Albanian plog 'barn, heap'; the Slavic and Lithuanian words may have been borrowed from Proto-Germanic instead). (Some have also unsuccessfully attempted to link the word to Latin vulgus, populus or plebs). Related to follow."2

اِس توں گوہ لگدا اے کہ ”فوک“ لفظ دی جڑھ جرمن تے ڈچ بولی ندیاں لفظاں نال ملدی اے۔ ویبسٹر ڈکشنری وی ”فوک“ لفظ دی تاریخ تے معنیاں بارے انج دی ہی جانکاری دیدی اے۔

FOLK; FOLKS"

Folk, Folks, n. collect. & pl. Etym: [AS. folc; akin to D. volk, OS. & OHG. folk, G. volk, Icel. f, Sw. & Dan. folk, Lith. pulkas crowd, and perh. to [E. follow (Eng. Hist) .]

Defn: In Anglo-Saxon times, the people of a group of townships or villages; a community; a tribe. [Obs.] The organization of each folk, as such, sprang mainly from war. J. R. Green.

2. People in general, or a separate class of people; -- generally used in the plural form, and often with a qualifying adjective; as, the old folks; poor folks. [Colloq.] In winter's tedious nights, sit by the fire With good old folks, and let them tell thee tales. Shak.

۳. The persons of one's own family; as, our folks are all well.[Colloq. New Eng.] Bartlett. Folk song, one of a class of songs long popular with the common people.-- Folk speech, the speech of the common people, as distinguished from that of the educated class."3

اس لفظ دی تاریخ جانن توں بعد ایہدیاں معنیاں ول گوہ کریئے تاں پتہ چلدا اے کہ ایہ لفظ ”لوک“ دیاں معنیاں وچ ورتیا جاندا سی۔ جیویں کہ لفظ ”folk“ دیاں معنیاں بارے ویروا کردیاں ہویاں انج دس پائی گئی اے کہ

^"folk or folks n pi ^ : persons of a certain class, kind, or group 2
folks pi : people in general 3 folks pi : the members of one's family : one's relatives 2folk adj : created by the common people"4

گل ایہ کہ "folk" لفظ پرائی انگریزی وچ "folc" اُچاریا جاندا سی۔ ایہ لفظ ڈچ تے جرینیک بولیاں توں پرائی انگریزی وچ آیا۔ اوہناں بولیاں وچ اس لفظ دا اُچارن "volc" سی۔ اس بارے COLLINSCOBUILD ENGLISH LANGUAGE DICTIONARY وچ انج جانکاری دتی گئی اے۔

"folk / fayk/, folks. 1 Folk are people; sometimes used showing affection, eg She was like all the old folk, she did everything in strict rotation country folk are a suspicious lot... Nearly all English Depart- ment folk here, I guess.... Mrs Hogan and I are having some folks round for drinks on Sunday.

.۲Your folks are your close family, especially your mother and father; used especially in AmericanEnglish, eg / don't even have time to write letters to my folks.

۳. You use folks as a term of address in informal English when you are addressing several people, eg That's all for tonight, folks.

۴. Folk music, art, custom, etc is considered to be traditional or typical of a particular community or nation, representing the culture and feelings of the ordinary people there, eg ...this gem of Russian folk wisdom... It was reputedly used as folk medicine to cure snake bites one of the folk songs he had learnt in childhood."5

Oxford American Dictionary of Current English وچ folk لفظ دے معنے

ارج دتے گئے نیں کہ

"folk / fok/ n. (pi. folk or folks) 1 (treated as pi.) people in general or of a specified class (few folks about; towns-folk). 2 (in pi.) (usu. folks) one's parents or relatives. 3 (treated as sing.) a people. 4 (treated as sing.) colloq. traditional music, esp. a style featuring acoustic guitar. 5 (attrib.) of popular origin; traditional (folk art)."6

وچ فوک دے معنے THE STUDENT' S PRACTICAL DICTIONARY

ایہ دتے گئے نیں

"Folk, n. People in general -الناس، مردمان، لوکے"

انگلش پنجابی کوش وچ ”فوک“ لفظ دے معنے ارج درج کیتے گئے نیں کہ

”Folk: لوک، جنتا“ ۸

ساری گل داست ایہ کہ لفظ ”فوک“ انگریزی زبان وچ کئی پڑا طے کر کے آیا تے ایہ مختلف زبانوں وچ انگریزی وچ رلیا۔ ایہ لفظ مختلف سمیاں وچ مختلف معنیاں لئی ورتیندا رہیا جیویں کہ کدیں لفظ عام لوکاں، فرقیان، رہتلاں، وسیباں، پنتھان، ملاکاں، قوموں، رسماں، ریتاں، رواجات تہذیبیاں لئی ورتیندا رہیا۔ ایہ سمیاں ایس اکھر دے مڈھ تے اُنٹی دے پنڈھ تے اُسار دیاں شکلاں بیان

کردتیاں نیں۔ ایہناں دے بیان مگروں ایس لفظ دیاں اصطلاحی معنیاں نوں جانن لئی ضروری اے کہ کجھ تعریفاں ول وی دھیان دتا جاوے۔ لفظ ”فوک“ دیاں تعریفاں ول دھیان کردیاں ایہ گل وی سدھ ہوندی اے کہ مختلف ڈکشنریاں تے سوجھو اتناں نے ”فوک“ دی تعریف تقریباً اک جیہی ہی کیتی۔ لفظ دے معنے جانن توں بعد ضروری نہیں کہ اسیں اوہدے اصل تہ نوں سمجھ لئیے بلکہ کسے وی لفظ نوں سمجھن لئی اوہدی تعریف دا جاننا ات لوڑیندا اے۔ ایہتھے ”فوک“ لفظ بارے کجھ تعریفاں دتیاں جا رہیاں ہن تاں جو اسیں ایہدے معنیاں دی کوئی حد بندی کر لئیے۔

Cambridge Dictionary وچ فوک دی تعریف انج کیتی گئی اے کہ

"traditional to or typical of a particular group or country, especially one where people mainly live in the countryside, and usually passed on from parents to their children over a long period of time"⁹

Cambridge Dictionary وچ فوک دی اک ہور تعریف انج دتی گئی اے کہ

"Folk art expresses something about the lives and feelings of ordinary people in a particular group or country, especially those living in the countryside"¹⁰

انگریزی وچ لفظ فوک نوں جانن توں بعد ہن اسیں پنجابی وچ ایس لفظ نوں جانن دا واہ لاواں گے۔ پلاک ڈکشنری وچ ”لوک“ دے معنے انج درج نیں:

لوک: بندے، لکائی، خلقت، پرانے، بیگانے، جہان، دُنیا

لوک ادب دے معنے انج درج نیں کہ

لوک ادب: اجیہا ادب جیہدے لکھاریاں دا پتا نہ ہووے پر لکائی وچ عام ہووے۔¹¹

جان ٹی پلیٹس نے اپنی ڈکشنری وچ لوک لفظ دے معنے انج دتے نیں کہ

A world, A division of the universe, Region, Country, Tract,

Province, The inhabitants of the world, Mankind, people, Folk, Man, Men; A

multitude.¹²

پنجابی کلاسیکی لُغت وچ ”لوک دے معنے ایہ دتے گئے نیں:

لوک: بندے، قوم، ذات، اک برادری (دا وسایا پنڈ) ۱۳

جدید ہندی اُردو لُغت وچ اِنج درج اے

لوک: انسان، سماج، سات، یا چودہ کا عدد، منظر، عوام، دُنیا، آکھ، شہرت، روشنی، جگہ۔

لوک کتھا: اساطیری داستان، عوامی قصہ ۱۴

فرہنگ آصفیہ وچ اِنج درج اے کہ

لوک: لوگ، مَنُش، اشخاص، بشر، انسان، آدمی، طبقہ، بھون، پردہ۔ ۱۵

آٹلیاں لُغتیں دیاں معنیاں تے گوہ کیتیاں ایہ گل نتردی اے کہ لوک توں مراد کجھ انساناں دا ساٹھا وسیب جس وچ اوہ آزادی نال اپنے ہر بول تے کم راہیں کجھ نہ کجھ نواں سکھدے ہوں تے ایہنوں آون والیاں پیڑھیاں نوں سکھاون دا آہر کردے ہوں۔ اسے گل نوں سردار محمد خاں نے کھول کے اِنج سمجھایا اے کہ

”جب سے انگریزی لفظ ”Folk“ کا مطلب وسیع ہوا اور ”folklore“ کا علم ایک باقاعدہ حیثیت اختیار کر گیا، تب سے پنجابی میں بھی لفظ ”لوک“ کے معنوں میں یوں اضافہ ہو کر ایک علیحدہ لفظ کے روپ میں آ گیا۔ ”لوک“ وہ ہم قسم اور ہم خیال لوگوں کا معاشرتی گروہ ہوتا ہے، جو اپنے معاشرے کے طور طریقوں کو آشکار کرنے اور اُن کی سنبھال اور استعمال پر پورا کاربند رہنے کا عزم رکھے، اور یوں انکی تہذیب، تمدن رسم و رواج، معاشرتی زندگی کے ہنر، دستکاریوں، داستانوں، روایتی مذہب (توہمات تک) کو ایک پیڑھی سے دوسری پیڑھی تک رائج رکھتی ہے۔ یہاں تک کہ ان ساری روایات کا سُرائح لگا کر یا پتہ کر کے ایک علم کی شاخ بن جاتی ہے۔ جس کا مقصد ان ساری چیزوں کا تجزیہ کر کے اُن لوگوں کی زندگی اور روح کا نیچوڑ نکال کر اُن کے کلچر کو سمجھ لیا جاتا ہے۔ ادبی نگاہ سے بھی اس لوک ورثہ میں پُرانی دستکاری چیزوں کے علاوہ بہت کچھ شاخیں علیحدہ کی جاسکتی ہیں۔ مثلاً لوک ناچ، لوک کہانیاں، لوک موسیقی، لوک عقائد لوک ادب وغیرہ۔ اس ورثے میں اس خطے کے جو بھی لوگ بستے ہیں یا بستے تھے حقدار ہوں گے بشرطیکہ ہم ”قوم“ کو ”وطن“ سے مشروط کر دیں، مگر قرآن کی رو سے دو قومی نظریہ ایسی وراثت کو نہیں اپنا سکتا جو غیر اسلامی ہو“ ۱۶

جدوں اسیں لوک ادب نوں لوکائی دا سانجھا اچیت کہندے ہاں تے اوس سے ویلے دی کوئی قید نہیں ہوندی۔ ایہ ایس پاروں کہ لوک ادب سے دی قید توں آزاد ہوندا اے۔ لوک ادب وچ سماں ہوندا اے، لوک ادب کسے وی سے وچ نہیں ہوندا۔ ایہ قصے، کہانیاں تے باتاں ویلے وچ ہو کے وی ویلے توں باہر نیں۔ ایہناں قصیاں کہانیاں دا پیڑھیو پیڑھی ٹورا ایہناں دے پیار نوں نیت ودھاندا اے۔ جیویں جیویں وسیب اُنتی (ارتقاء) دے پڑا ٹپدا اگانہہ ودھدا اے اُنجے اس وسیب دی لوکائی دی سوچ وی اگانہہ ودھدی اے ایس اُنتی دے ٹورے نوں سمجھن دا ڈھو اے لوک ادب۔ بے لوک ادب نہ ہووے تاں لوک دی سوچ وی نہ ہووے۔ کیوں جو لوک ادب تے لوک سوچ آپس وچ گوڑھاسانگا رکھدے نیں۔ ایہناں وچ آپسی دان پردان ای ایہناں دوہاں نوں اگانہہ ٹوردا اے۔ جیہڑے وسیباں وچوں لوک ادب دا رس سُنک ونجے اوہ یاں تے جڑھوں سُنک جاندے نیں یاں غلام بن جاندے نیں۔ گل ایہ کہ وسیب دے رُکھ دی جڑھ ای لوک ادب اے۔ لوک ادب ای وسیب دیاں اخلاقی، مذہبی، معاشی تے وسیبی قدراں دا گھاڑو اے۔

حوالہ جات

- 1- <https://www.etymonline.com/search?q=folk>
- 2- <https://www.wordnik.com/words/folk>
- 3- Graham Lawrence, Webster's Unabridged Dictionary, ISO-8859-1-5304
- 4- Webster's Dictionary for students special encyclopedic edition-5304
Created in Cooperation with the Editors of MERRIAM-WEBSTER-Federal
Street Press-USA-2007-154
- 5- COLLINSCOBUILD ENGLISH LANGUAGE DICTIONARY-5304
Harper Collins publishers-London-1992--560
- 6- Oxford American Dictionary of Current English-Oxford University
Press-New York-1999-304

THE STUDENT'S PRACTICAL DICTIONARY-RAM JNAKAIM -۷
LAL BENI MADHO PUBLISHERS AND BOOKSELLERS-Allah Abad-

253

۸- انگلش پنجابی کوش، ستواں ایڈیشن، پٹیالہ: پنجابی یونیورسٹی، ۲۰۱۱-۲۰۰۹

۹- <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/folk>

۱۰- <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/folk>

۱۱- الپلاک ڈکشنری (ج ۶)، لاہور: پنجاب انسٹیٹیوٹ آف آرٹ اینڈ کلچر، ۲۰۱۸، ص ۵۴۴۱

۱۲- John T. PLATTS, A dictionary of Urdu, Classical Hindi, and English,

Sang-e-Meel Publications-Lahore 1983-968

۱۳- جمیل احمد پال، پنجابی کلاسیکی لغت، لاہور: پنجابی سائنس بورڈ، مارچ ۱۹۹۳، ص ۳۶۴۰

۱۴- نصیر احمد خاں، جدید ہندی اُردو لغت، نئی دہلی: قومی کونسل برائے فروغ اُردو زبان، ۲۰۰۵،

ص ۲۴۶۰

۱۵- مولوی سید احمد دہلوی، فرہنگ آصفیہ (جلد سوم-چہارم)، سنگ میل پبلی کیشنز-۲۰۰۲، ص

۲۲۴

۱۶- سردار محمد خاں، پنجابی اُردو ڈکشنری، لاہور: سچل سٹوڈیو، پاکستان پنجابی ادبی بورڈ، ۲۰۰۹، ص

۲۹۳۴